

Preventief fouilleren

Evaluatie aanwijzing veiligheidsrisicogebied

Periode 1 juli 2021 t/m 30 juni 2022

www.zaanstad.nl

Inhoud

Inleiding	3
Achtergrond preventief fouilleren	4
Aanwijzen veiligheidsrisicogebieden	4
Fouilleeracties.....	4
Doelstellingen preventief fouilleren.....	4
Vorbereidingen	4
Wet wapens en munitie	5
Afdoening.....	5
Lokaal messenverbod.....	6
Preventief fouilleren	7
Wapenincidenten Zaanstad.....	9
Politie-inzet preventief fouilleren.....	11
Conclusie	12

Inleiding

In deze evaluatie wordt teruggekeken op de ontwikkelingen ten aanzien van wapenincidenten in de openbare ruimte in Zaanstad en de inzet van preventief fouilleren in de periode 1 juli 2021 tot en met 30 juni 2022.

De burgemeester wil samen met de politie en het Openbaar Ministerie zoveel mogelijk een einde maken aan vormen van ernstig (wapen)geweld. Eind 2018 heeft de burgemeester daarom twee gebieden waar de wapenincidenten zich concentreren aangewezen als veiligheidsrisicogebied als bedoeld in artikel 2:76 van de Algemene Plaatselijke Verordening Zaanstad. Het betreft het centrum gebied van Zaandam (inclusief de Russische buurt) en de wijk Poelenburg.

Sindsdien worden dit instrument periodiek geëvalueerd. Op basis daarvan wordt in samenspraak met de politie en het Openbaar Ministerie in de driehoek besloten of de inzet ervan wordt gecontinueerd.

Achtergrond preventief fouilleren

Aanwijzen veiligheidsrisicogebieden

De burgemeester heeft de bevoegdheid veiligheidsrisicogebieden aan te wijzen na overleg in de 'driehoek' met de officier van justitie en de politie. Het aanwijzen van veiligheidsrisicogebieden is een exclusieve bevoegdheid van de burgemeester, wat wil zeggen dat deze taak niet gemandateerd of gedelegeerd kan worden. Een gebied komt alleen in aanmerking als veiligheidsrisicogebied als er sprake is van (een hoog risico op) geweldsdelicten en vuurwapens in algemene zin. Gedacht kan worden aan uitgaansgelegenheden, sportevenementen of gebieden met structurele drugsoverlast. De burgemeester moet motiveren waarom de aanwijzing noodzakelijk is: niet alleen voor de gemeenteraad, maar ook voor belanghebbenden. Zij kunnen namelijk bezwaar aantekenen en in beroep gaan tegen het aanwijzingsbesluit van de burgemeester.

Fouilleeracties

In het door de burgemeester aangewezen veiligheidsrisicogebied kan de officier van justitie vervolgens een concreet en separaat bevel geven voor de daadwerkelijke fouilleeractie. Op die fouilleeractie zijn de artikelen 50, derde lid (onderzoek bagage en tassen), 51, derde lid (vervoermiddelen), en 52, derde lid (kleding) van de Wet wapens en munitie van toepassing. Op grond van het bevel van de officier kan de politie in het gebied, inclusief voor het publiek toegankelijke gebouwen en plekken, een ieders kleding fouilleren op wapens of munitie. Het is ook mogelijk vervoermiddelen te doorzoeken en te vorderen dat bagage en tassen ('verpakkingen') die men bij zich draagt worden geopend. Er is geen concrete verdenking noodzakelijk om tot fouillering over te gaan. Preventief fouilleren is een controlemiddel en wordt 'zonder aanzien des persoons' ingezet, dus aselekt.

Doelstellingen preventief fouilleren

Preventief fouilleren is volgens het wetsartikel (artikel 151b gemeentewet¹) een instrument om te voorkomen dat er wapens in een bepaald gebied aanwezig zijn. Dat doel is op twee manieren te bereiken door preventief fouilleren. Ten eerste kunnen mensen wetende dat de kans bestaat dat ze worden gefouilleerd, er toe worden bewogen geen wapens bij zich te dragen. Ten tweede is het mogelijk dat mensen wel wapens bij zich dragen, maar dat deze in beslag worden genomen tijdens de fouilleeractie. In beide gevallen is het effect van de actie dat er minder wapens 'op straat' zijn. Een ander doel dat vaak wordt genoemd, onder meer door de wetgever in de memorie van toelichting op het wetsvoorstel, is het versterken van het veiligheidsgevoel in het publieke domein en het leveren van een bijdrage aan het (herstel van het) gezag van overheid en politie. Dit zou het 'maatschappelijke doel' van preventief fouilleren kunnen worden genoemd.

Voor een ieder is het verplicht het bevel tot preventief fouilleren op te volgen. Dit betekent dat er wordt afgeweken van het gangbare uitgangspunt dat burgers slechts bij verdenking in de zin van artikel 27 Wetboek van Strafvordering opsporingshandelingen moeten toestaan. Als er verboden wapens worden aangetroffen geldt de reguliere vervolging op basis van de Wet wapens en munitie.²

Vorbereidingen

Ter voorbereiding wordt er voor elke actie een proces-verbaal opgemaakt door de politie die als basis dient voor de last afgegeven door de Officier van Justitie. De last wordt per actie afgegeven voor de duur van maximaal 12 uren.

Een cruciaal aspect is het waarborgen van de A-selectiviteit bij het uitoefenen van de bevoegdheden. Dit is van belang omdat voorkomen dient te worden dat personen of groepen het gevoel krijgen dat

¹ <https://maxius.nl/gemeentewet/artikel151b>

² <https://bit.ly/2GUhkb>

zij gestigmatiseerd worden of dat de politie de indruk wekt te profileren. In de voorbereidingen op de controles binnen het veiligheidsrisicogebied, is er veel aandacht besteed aan in verbinding blijven door gesprekken in de wijken te voeren, met bewoners maar ook organisaties.

Een belangrijk aspect van de voorbereidingen bestaat uit specifieke instructies over de te gebruiken bevoegdheden, het waarborgen van de a-selectiviteit en het voorlichten van burgers. Ook is er veel aandacht voor een belangrijk aspect van de controleacties, te weten de fatsoenlijke bejegening bij controles. Dit laatste is altijd een belangrijk aspect van politiewerk, maar des te meer omdat er bij preventief fouilleren nu eenmaal burgers en geen verdachten worden gecontroleerd. Tijdens de controles wordt er veel aandacht besteed aan de uitleg en ontvangen alle gecontroleerde personen een informatiefolder. Het uitdelen van flyers met tekst en uitleg onderstreept ook telkens weer dat de politie bij uitzondering burgers controleert zonder verdenking.

Wet wapens en munitie

De Wet wapens en munitie (WWM) heeft als doel de schadelijke effecten van wapens terug te dringen en tegelijkertijd beheersing van het legale wapenbezit en bestrijding van het illegale wapenbezit. De WWM maakt onderscheid tussen het voorhanden hebben van een wapen en het dragen van een wapen. Indien iemand een wapen voorhanden heeft, dan betekent dat dat iemand over een wapen kan beschikken. Een wapen dragen spreekt voor zich. De WWM maakt tevens onderscheid tussen een overtreding en een misdrijf.

Vier categorieën WWM:

In artikel 2 WWM wordt een opsomming gegeven van wapens in de zin van de WWM. De WWM onderscheidt vier categorieën wapens:

- Categorie I: hieronder vallen alle verboden blanke wapens en enkele andere verboden handwapens, waarvan de aanwezigheid onder geen beding kan worden aanvaard (stiletto's, werpmessen, vlindermessen e.d.);
- Categorie II: deze categorie bevat alle verboden vuurwapens en andere gemeengevaarlijke wapens (militaire (vuur)wapens, traangas, pepperspray e.d.). In artikel 26 WWM is geregeld dat het verboden is een wapen of munitie uit deze categorie voorhanden te hebben. Er geldt niet alleen een draagverbod, maar ook een verbod tot het voorhanden hebben;
- Categorie III: deze categorie bevat wapens waarvan niet alleen het dragen maar ook het voorhanden hebben in beginsel ongewenst is, maar waarvoor een vergunning kan worden verkregen (wapens ten behoeve van jagers, sportschutters);
- Categorie IV: voor deze wapens geldt een publiekelijk draagverbod. Het zijn wapens die men thuis mag hebben. Tevens mogen deze wapens niet voorhanden zijn van personen onder de achttien jaar (degens, zwaarden, sabels, wapenstokken e.d.). In artikel 31 lid 4 WWM is het verbod neergelegd om een wapen uit deze categorie over te dragen aan een persoon die de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt.

Afdoening

Het Openbaar Ministerie bepaalt de afdoening ten aanzien van de Wet Wapens en Munitie aan de hand van de *Richtlijn voor Strafvordering wapens en munitie*³. De strafmaten in deze richtlijn zijn bepaald aan de hand van de gevaarstelling van het wapen. Indien een wapen onder bedenkelijke omstandigheden wordt aangetroffen vergroot dat de gevaarstelling en wordt dit als strafverzwarend meegewogen.

Wapens die worden aangetroffen en waarbij het een overtreding van de WWM betreft worden afgedaan met een boete, uitgeschreven door de politie.

³ <https://www.om.nl/@97152/richtlijn-27/>

Lokaal messenverbod

Indien er sprake is van een zogenoemd 'niet strafbaar wapen' op basis van de WWM, kan sinds 2020 worden opgetreden op basis van de Algemene Plaatselijke Verordening. De gemeenteraad van Zaanstad heeft door middel van het opnemen van artikel 2:19b "*Gevaarlijke voorwerpen*" de burgemeester de bevoegdheid gegeven om gebieden aan te wijzen waar het verboden is om gevaarlijke voorwerpen bij je te dragen. De burgemeester heeft eind 2020 heel Zaanstad als gebied aangewezen waar dit verbod geldt. Hierdoor kan zowel strafrechtelijk als bestuursrechtelijk worden opgetreden tegen personen die bijv. een keukenmes bij zich hebben en is er een juridische grond ontstaan voor de inbeslagname van deze voorwerpen.

Preventief fouilleren

In deze paragraaf worden de opbrengsten van de preventief fouilleeracties weergegeven. Het gaat hierbij om de totalen van 2019, 2020, 2021 en 2022 (tot en met 30 juni).

	Totaal 2019	Totaal 2020	Totaal 2021	2022 t/m juni
Aantal acties	22	6	10	3
Gecontroleerde personen	3038	1041	1315	508
Gecontroleerde voertuigen	854	179	361	310
Arrestanten	41 (27 WWM)	5	0	0
Vuurwapens	1 x echt vuurwapen 2x nepvuurwapen 1 x alarmpistool 1 x patroonhouder	1 x nepvuurwapen	0	0
Slagwapens	8	3	5	0
Steekwapens	51	19	40	19
Overige wapens	10	1 (taser)	2	2
Totaal wapens	74	24	47	21

Tabel 1: Opbrengsten preventief fouilleren 2019, 2020, 2021 en 2022 (tot en met 30/6)

Tabel 1 laat zien dat er in 2021 in totaal **10** preventief fouilleeracties hebben plaatsgevonden. Dit is meer dan in 2020, toen werd er in totaal **6** keer preventief gecontroleerd op het bezit van wapens. Maar nog aanzienlijk minder dan in 2019, toen er in totaal **22** acties preventief fouilleren waren. Dit is een daling van **54,5%**. De grootste oorzaak van deze sterke daling is de uitbraak van het coronavirus. De uitvoering van fysieke controles is gedurende deze periode tot een minimum beperkt.

Om de acties voort te zetten heeft de gemeente Zaanstad in samenwerking met de politie een nieuwe *corona-proof* werkwijze voor het preventief fouilleren ontwikkeld. Er zijn een mobiel detectiepoortje en handscanners aangeschaft, waarmee de wapencontroles nog steeds kunnen plaatsvinden zonder dat daarbij direct fysiek contact noodzakelijk is. Op 31 december 2020 is deze nieuwe methode voor het eerst in gebruik genomen. De nieuwe methode met hulpmiddelen lijkt qua effectiviteit niet onder te doen van de oorspronkelijke werkwijze. Zo worden er bij de acties met en zonder hulpmiddelen gemiddeld ongeveer evenveel personen gecontroleerd en wapens aangetroffen in dezelfde tijdspanne en met dezelfde capaciteit.

Hoewel het aantal preventief fouilleeracties is afgenomen in 2021 ten opzichte van 2019, is de gemiddelde opbrengst gestegen. In 2019 zijn er bij 3038 gecontroleerde personen 74 wapens aangetroffen; gemiddeld één wapen per 41 gecontroleerde personen. In 2020 werden er bij 1041 personen 24 wapens gevonden; gemiddeld één wapen per 43 gecontroleerde personen. In 2021 werden 47 wapens gevonden bij 1315 gecontroleerde personen; gemiddeld één wapen per 28 gecontroleerde personen. In 2022 hebben voorsnog drie acties preventief fouilleren plaatsgevonden. De opbrengst daarvan was 21 wapens bij 508 personen; gemiddeld één wapen per 24 gecontroleerde personen.

Het merendeel van de aangetroffen wapens in 2021 betrof wederom een steekwapen (40 = 85%). Naast de genoemde opbrengsten werden tijdens de acties bij meerdere mensen gebruikershoeveelheden softdrugs aangetroffen. En in één geval is er een strafbare hoeveelheid harddrugs aangetroffen.

Wapenincidenten Zaanstad

In deze paragraaf wordt ingegaan op de hoeveelheid wapenincidenten die plaats hebben gevonden in de openbare ruimte en waarbij de politie in actie is gekomen. Ook wordt ingegaan op hoeveel van deze wapenincidenten plaatsvonden binnen de aangewezen veiligheidsrisicogebieden waar preventief gefouilleerd wordt.

Wapenincidenten openbare ruimte Zaanstad (exclusief opbrengsten preventief fouilleren)	
Jaartal	Aantal incidenten
2018	156
2019	171
2020	143
2021	133
2022 (t/m 30 juni)	98

Tabel 2. Totaal aantal wapenincidenten openbare ruimte Zaanstad

In tabel 2 is te zien dat het aantal wapenincidenten in de openbare ruimte, waarbij de politie in actie kwam, tot 2020 een stijgende lijn aan hield. In 2019 steeg het aantal incidenten ten opzichte van het aantal incidenten in 2018 nog met **9,6%**. Deze trend is in 2020 gekeerd. In 2020 vonden er 143 wapenincidenten in de openbare ruimte plaats ten opzichte van 171 wapenincidenten in 2019. Dit betekent een daling van **16,37%**. In 2021 zette deze daling door – 133 wapenincidenten in de openbare ruimte ten opzichte van 143 wapenincidenten in 2020. Een daling van **7,0%**. In 2022 neemt het aantal wapenincidenten weer toe; in de eerste helft van het jaar vonden al 98 wapenincidenten plaats..

De meest waarschijnlijke verklaring voor deze daling is wederom de uitbraak van het coronavirus. Zo is vanwege de getroffen coronamaatregelen de horecabranche in 2020 en 2021 grotendeels dicht geweest. Ook was er gedurende een groot deel van het jaar een andere invulling van het politiewerk op straat. De politie is verzocht terughoudend te zijn in reguliere (verkeers-)controles en alleen op te treden bij onveilige situaties en excessen. Hierdoor zijn minder mensen gecontroleerd en waarschijnlijk ook minder wapens aangetroffen.

Wapenincidenten binnen veiligheidsrisicogebieden Zaanstad (exclusief opbrengsten preventief fouilleren)									
Veiligheidsrisicogebied	2018		2019		2020		2021		2022
	Periode 1	Periode 2	Periode 1	Periode 2	Periode 1	Periode 2	Periode 1	Periode 2	Periode 1
Centrum	9	17	10	28	12	13	5	9	14
Poelenburg	6	11	9	7	4	3	7	5	9
Totaal	15	28	19	35	16	16	12	14	23
Totaal per jaar	43		54		32		26		23

Tabel 3. Wapenincidenten binnen veiligheidsrisicogebieden Zaanstad
Periode 1 betreft januari t/m juni. Periode 2 betreft juli t/m december.

In tabel 3 is te zien dat het aantal wapenincidenten binnen de veiligheidsrisicogebieden sinds 2019 daalt. In 2020 was sprake van een grote daling ten opzichte van 2019 (**-40,7%**). En ook in 2021 daalde het aantal wapenincidenten; met **18,8%** ten opzichte van een jaar eerder. De totale daling van het aantal wapenincidenten sinds 2019 bedraagt **51,9%**.

In het centrumgebied vonden 23 wapenincidenten tijdens de afgelopen periode (van 1 juli 2021 tot en met 30 juni 2022) plaats. Terwijl over de periode 1 juli 2020 tot en met 30 juni 2021 nog 18 wapenincidenten geregistreerd werden in het centrumgebied.

Van 1 juli 2021 tot en met 30 juni 2022 vonden in Poelenburg 14 wapenincidenten plaats. Terwijl over

de periode 1 juli 2020 tot en met 30 juni 2021 nog 10 wapenincidenten geregistreerd werden in Poelenburg.

Bij de interpretatie van deze cijfers – met name die van het centrumgebied – is het van belang in acht te nemen dat er een periode tijdens de coronacrisis vergeleken wordt met een periode ná de coronacrisis (vanaf 25 februari 2022 gelden er geen beperkende maatregelen meer voor de horeca). Tijdens de coronacrisis zijn verschillende maatregelen getroffen die het sociale leven hebben beperkt. Specifiek voor het centrum gold dat de horecagelegenheden in deze periode grotendeels gesloten of beperkt open waren.

Verhouding aantal wapenincidenten veiligheidsrisicogebieden t.o.v. het totaal

In **2018** hebben er in Zaanstad **156** incidenten in de openbare ruimte plaatsgevonden waarbij een wapen betrokken was. Hiervan vonden er **43** in het aangewezen veiligheidsrisicogebied plaats. Dit is **27,6%** van het totaal.

In **2019** hebben er in Zaanstad **171** incidenten in de openbare ruimte plaatsgevonden waarbij een wapen betrokken was. Hiervan vonden er **54** in het aangewezen veiligheidsrisicogebied plaats. Dit is **31,6%** van het totaal.

In **2020** hebben er in Zaanstad **143** incidenten in de openbare ruimte plaatsgevonden waarbij een wapen betrokken was. Hiervan vonden er **32** in het aangewezen veiligheidsrisicogebied plaats. Dit is **22,38%** van het totaal.

In **2021** hebben er in Zaanstad **133** incidenten in de openbare ruimte plaatsgevonden waarbij een wapen betrokken was. Hiervan vonden er **26** in het aangewezen veiligheidsrisicogebied plaats. Dit is **19,5%** van het totaal.

In **2022** (t/m 30 juni) hebben er in Zaanstad **98** incidenten in de openbare ruimte plaatsgevonden waarbij een wapen betrokken was. Hiervan vonden er **23** in het aangewezen veiligheidsrisicogebied plaats. Dit is **23,4%** van het totaal.

*Let op: De tellingen zijn resultaten **exclusief** de opbrengsten van het preventief fouilleren.*

Politie-inzet preventief fouilleren

Het uitvoeren van preventief fouilleeracties doet vanzelfsprekend een beroep op de schaarse politiecapaciteit. De exacte vorm van de actie, bepaalt de daadwerkelijke grootte van dat beroep. Het afgelopen jaar is vanwege de coronacrisis minder preventief gefouilleerd.

Politie-inzet preventief fouilleren 2021		
Aantal acties	Aantal diensten	Aantal uur
10	74	666

Politie-inzet preventief fouilleren 2022 (t/m 30 juni)		
Aantal acties	Aantal diensten	Aantal uur
3	41	369

Tabel 4. Politie-inzet preventief fouilleren

In 2021 hebben er in totaal 10 preventief fouilleringsacties plaatsgevonden. Voor deze acties zijn in totaal 74 diensten ingepland. Dit komt neer op 666 uur. In dit aantal zijn de uren verwerkt die besteed zijn aan zowel de voorbereiding op de acties als de afhandeling van het werk na de acties. Ter vergelijking: één bruto fte op jaarbasis is 1872 uur, waarmee de totale capaciteit in 2021 neer kwam op 0,36 fte.

In 2022 hebben er tot dusver 3 acties plaatsgevonden. Daarvoor zijn 41 diensten ingepland en in totaal 369 uur besteed. Dat komt neer op 0,2 fte.

Conclusie

Na enkele opeenvolgende jaren van stijging is het aantal wapenincidenten in 2020 gedaald. Het betrof een daling van 16%. Deze dalende lijn zet zich in 2021 voort (-7,0%). De meest waarschijnlijke verklaring voor deze trendbreuk is de coronacrisis. Hierdoor is het sociale leven – met name in het centrumgebied – grotendeels tot stilstand gekomen. Ook heeft de politie zich gedurende een groot deel van dit jaar terughoudend opgesteld ten aanzien van controles. Ondank de flinke afname hebben er in 2020 en 2021 nog steeds veel wapenincidenten plaatsgevonden. Ook in de eerste 6 maanden van 2022 hebben zich weer veel wapenincidenten in de openbare ruimte voorgedaan. Dit hangt mogelijk samen met het feit dat er vanaf 25 februari geen beperkende maatregelen meer gelden voor de horeca, en het sociale leven (grotendeels) weer hervat is.

Door de coronacrisis is ook het aantal preventief fouilleeracties flink teruggelopen. De uitvoering van fysieke controles is gedurende deze periode tot een minimum beperkt. In 2020 zijn er zes acties georganiseerd (-73% t.o.v. 2019) en in 2021 tien acties (-54,5% t.o.v. 2019). Om de acties voort te zetten heeft de gemeente Zaanstad in samenwerking met de politie een nieuwe corona-proof werkwijze voor het preventief fouilleren ontwikkeld. Er zijn een mobiel detectiepoortje en handscanners aangeschaft, waarmee de wapencontroles nog steeds kunnen plaatsvinden zonder dat daarbij direct fysiek contact noodzakelijk is.

De nieuwe methode met hulpmiddelen lijkt qua effectiviteit niet onder te doen van de oorspronkelijke werkwijze. Zo worden er bij de acties met en zonder hulpmiddelen gemiddeld ongeveer evenveel personen gecontroleerd in dezelfde tijdspanne en met dezelfde capaciteit. Verder blijkt dat ondanks dat het aantal preventief fouilleeracties enorm is afgenomen, dat de gemiddelde opbrengst per actie is toegenomen. Zo was de gemiddelde opbrengst tijdens het preventief fouilleren in 2019 (pre-corona) één wapen per 41 gecontroleerde personen. Tijdens de coronacrisis waren dat er in 2020, 2021 en 2022 respectievelijk één wapen per 43, één wapen per 28 en één wapen per 24 gecontroleerde personen.

De wapenincidenten concentreren zich ook nog steeds met name in de aangewezen veiligheidsrisicogebieden. Wel is de omvang van het aandeel wapenincidenten binnen de veiligheidsrisicogebieden ten opzichte van het totale aantal gedaald naar 19,5% in 2021 en 24,0% in 2022 (ten opzichte van 31,6% in 2019). Met de wetenschap dat de opbrengsten van de preventief fouilleeracties in deze veiligheidsrisicogebieden niet zijn meegenomen in deze cijfers, kan niet anders dan worden vastgesteld dat in deze gebieden nog steeds bovengemiddeld veel wapens aanwezig zijn.

Op basis van bovenstaande ontwikkelingen heeft de driehoek op 23 juni 2022 besloten om de aanwijzing van de veiligheidsrisicogebieden te verlengen tot 1 juli 2023. Bij het nemen van dit besluit speelden twee overwegingen een grote rol:

- 1) Het aantal (ernstige) wapenincidenten in de openbare ruimte en de concentratie daarvan binnen de aangewezen veiligheidsrisicogebieden stijgt al jaren. De enige logische verklaring voor de afname in 2020 en 2021 is de coronacrisis. Met de heropening van de samenleving in februari 2022 zien we de afgelopen maanden weer een toename van het aantal wapenincidenten en de concentratie daarvan in de aangewezen veiligheidsrisicogebieden.
- 2) Tijdens de coronacrisis de afgelopen jaren zijn de opbrengsten van de preventief fouilleeracties (relatief) hoog gebleven. En vooralsnog zien we in 2022 dat de opbrengsten toenemen. Hieruit kan opgemaakt worden dat er nog steeds een brede doelgroep is die met een wapen op zak loopt binnen de aangewezen veiligheidsrisicogebieden.

gemeente Zaanstad

Stadhuisplein 100, 1506 MZ Zaandam
Postbus 2000, 1500 GA Zaandam

T 14 075
www.zaanstad.nl